

РІВЕНЬ ПРАВОВОЇ УРЕГУЛЬОВАНOSTІ ВІДНОСИН ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НАВКОЛОШАХТНОГО СЕРЕДОВИЩА

Сфера відносин екологічної та енергетичної безпеки є надзвичайно важливим напрямом чинного уряду, про що свідчить його програмна декларація [1] відносно планів підвищення енергетичної незалежності України шляхом: - збільшення обсягу видобутку вітчизняних енергоносіїв; - диверсифікації джерел та маршрутів постачання енергоресурсів; - розвитку відновлюваних та низьковуглецевих джерел енергії, альтернативних видів палива; - забезпечення надійності, екологічності та доступності енергії для всіх споживачів; - запровадження комплексного підходу до формування та реалізації політики в енергетичній сфері, зокрема з урахуванням Цілей сталого розвитку, екологізації та декарбонізації національної економіки. Зазначені питання особливо гостро постали для вугледобувних підприємств (далі – ВДП), які наразі поєднують в собі такі протилежні риси як: а) важливість продукції та збитковість виробництва; б) наявність значних запасів вугілля та дотаційність галузі; в) забезпечення роботою мешканців мономіст та підвищений рівень техногенної та екологічної небезпеки праці та впливу на навколошахтне середовище. Тому, розробка та впровадження ефективного правового механізму урегулювання цих і суміжних з ними відносин, уявляється актуальним науково-практичним напрямом.

Аналіз запланованих на 2021 р. пріоритетних дій Уряду дозволив виділити серед них наступні заходи, пов'язані з розв'язанням наведених вище проблем [2]:

1. Відносини трансформації вугільних регіонів - розроблення та подання Кабінетові Міністрів України (далі – КМУ) проєкту Державної цільової програми соціально-економічної трансформації вугільних регіонів на період до 2030 р.; затвердження на законодавчому рівні довгострокового програмного документа, відповідно до якого здійснюватиметься трансформація вугільних регіонів України та у якому будуть визначені шляхи комплексного вирішення проблемних питань в економічній, соціальній, житлово-комунальній та екологічній сфері (п. 312);

2. Відносини декарбонізації енергетики - розроблення та подання КМУ проєкту Інтегрованого плану з боротьби із зміною клімату та розвитку енергетики на період до 2030 р.; запровадження комплексного підходу до формування енергетичної та екологічної політики; узгодження розвитку енергосектору України із потребами боротьби із зміною клімату відповідно до вимог законодавства ЄС та практик країн - членів ЄС, у тому числі принципів Європейської зеленої угоди; застосування європейських підходів у стратегічному плануванні в енергосекторі України (п. 382);

3. Відносини об'єктів та діяльності підвищеної екологічної небезпеки - розроблення та подання КМУ проєкту Закону України про внесення змін до Закону України «Про екологічний аудит»; визначення об'єктів або видів діяльності, які становлять підвищену екологічну небезпеку (п. 410).

4. Відносини охорони навколишнього природного середовища (далі – НПС) - розроблення та подання КМУ проєкту розпорядження КМУ «Про затвердження Національного плану дій з охорони НПС на 2021—2025 р.р.»; реалізація державної екологічної політики з метою збереження природних екосистем, підтримки їх цілісності, поліпшення якості життя і здоров'я населення, забезпечення екологічної безпеки, впровадження збалансованої системи природокористування для сталого розвитку суспільства (п. 412);

5. Відносини екологічної безпеки - розроблення та подання КМУ проєкту Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 р.; визначення стратегічних напрямів державної політики щодо зменшення впливів та наслідків зміни клімату в Україні (п. 413).

Крім того, на поточний рік КМУ має підготувати та подати до парламенту нові та оновлені редакції законів України про: - управління відходами; - запобігання, зменшення та контроль забруднення, що виникає в результаті промислової діяльності; - державний екологічний контроль тощо.

Україна не має наміру відмовлятися від реформування галузі й трансформації вугільних регіонів. За повідомленням Міністерства енергетики України [3] проєкт концепції реформування вугільної галузі передбачав, що шахти будуть розділені на три категорії: 1) шахти, які належать до ресурсної бази ПАТ «Центренерго»; 2) шахти подвійного призначення, які видобувають вугілля, яке можна використовувати в енергетиці та металургії; 3) шахти, що підлягають приватизації не лише як ВДП, а й як цілісні майнові комплекси, зокрема з метою перепрофілювання. Отже, держава хоче піти від управління вугільним сектором, приватизувавши перспективні та ліквідувавши глибоко збиткові шахти. І вже у лютому 2021 р. розпочав роботу Секретаріат Енергетичного партнерства й Україна очікує на якнайшвидший запуск Мультипартнерського фонду та реалізацію пілотних проєктів трансформації вугільних регіонів.

При цьому слід мати на увазі, що вугледобувна та вуглепереробна діяльність, згідно із ст. 3 Закону України «Про оцінку впливу на довкілля», належать до другої категорії видів планованої діяльності та об'єктів, які можуть мати значний вплив на довкілля та підлягають оцінці впливу на довкілля. Зокрема, ВДП, як екологонебезпечний об'єкт, і на стадії експлуатації і на стадії ліквідації чинить значний вплив практично на усю сукупність природних об'єктів та ресурсів навколошахтного середовища, що супроводжується такими видами порушень НПС: 1) геомеханічні - зменшення площі земельних ділянок для користування; - деформації та зміна структури земної поверхні, зміна рельєфу;

- механічне пошкодження, погіршення якості та заболочування ґрунтів; - пошкодження поверхневих будівель і споруд; 2) гідрологічні - зміна природного гідрологічного режиму підземних вод; - погіршення якості води поверхневих горизонтів; - зменшення запасів підземних вод; - зміна динамічного режиму поверхневих водних об'єктів; 3) хімічні, фізико-хімічні - зміна складу та властивостей атмосферного повітря, ґрунтів та вод; 4) термічні - біохімічне забруднення атмосферного повітря, вод; - зміна клімату.

В умовах подібного впливу на довкілля об'єкти, на яких проводяться підземні та відкриті гірничі роботи, а також відвали гірничих порід, включені до переліку потенційно небезпечних об'єктів [4].

Заходи зі зменшення впливу на НПС в результаті видобутку вугілля ВДП, яким надається допомога на закриття (ліквідацію) відносяться до критеріїв оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання у вугільній галузі [5]. Державна допомога суб'єктам господарювання, які провадять або провадили діяльність, пов'язану з видобуванням вугілля, спрямована на покриття витрат, що виникають або виникли внаслідок закриття (ліквідації) їх ВДП, та які не пов'язані з поточними витратами виробництва, може вважатися допустимою для конкуренції за умови, що сума сукупного розміру державної допомоги не перевищує відповідних витрат. Така допомога може використовуватися для покриття понесених витрат та планових витрат лише тими суб'єктами господарювання, які закривають (ліквідовують) або закрили (ліквідували) свої вуглевидобувні підрозділи, включаючи суб'єктів господарювання, які є отримувачами допомоги для закриття (ліквідації) ВДП або їх відокремлених підрозділів. Проте, ці умови не застосовуються до витрат, які виникли через недотримання законодавства у сфері охорони НПС.

До кола суб'єктів, серед основних завдань яких є захист НПС та локалізація зони впливу шкідливих і небезпечних факторів, що виникають під час аварій та катастроф на підприємствах, які обслуговуються, належить Державна воєнізована гірничорятувальна служба у вугільній промисловості України [6].

Заслуговує на увагу й судова практика у сфері негативного впливу підземних гірничих робіт [7]. Так, Верховний Суд дійшов висновку, що індивідуальне право (інтерес) у формі гарантованого ч. 1 ст. 42 Конституції України права на підприємницьку діяльність, що не заборонена законом, протиставляється публічному інтересу, який виражається в дотриманні вимог екологічної безпеки, забезпеченні державою права на безпечне для життя і здоров'я людини довкілля, гарантованого ст. 50 Конституції України, та, за загальним правилом, має безумовний пріоритет.

Список використаної літератури:

1. Про затвердження Програми діяльності Кабінету Міністрів України : постанова Кабінету Міністрів України від 12 червня 2020 р. № 471 // Офіційний вісник України від 30.06.2020 — 2020 р., № 50, стор. 32, ст. 1571.
2. Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2021 рік : розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 березня 2021 р. № 276-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276-2021-%D1%80#Text> (дата звернення 09.04.2021)
3. Міненерго відкликло для перегляду концепцію реформування вугільної галузі. 18.03.2021. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/731068.html> (дата звернення 09.04.2021)
4. Про затвердження Методики ідентифікації потенційно небезпечних об'єктів : наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 23.02.2006 № 98 // Офіційний вісник України від 05.04.2006 — 2006 р., № 12/№ 14, 2006, стор. 391-398 (ДІ); №18,2006 /, стор. 148, ст. 841.
5. Про затвердження критеріїв оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання у вугільній галузі : постанова Кабінету Міністрів України від 13 січня 2021 р. № 38 // Офіційний вісник України від 05.02.2021 — 2021 р., № 9, стор. 7, ст. 399.
6. Про затвердження Положення про Державну воєнізовану гірничорятувальну службу у вугільній промисловості України : наказ Міністерства енергетики та вугільної промисловості України від 19.10.2012 № 815 // Офіційний вісник України від 03.12.2012 — 2012 р., № 90, стор. 37, ст. 3657.
7. КАС ВС висловив позицію щодо заходів збереження домобудівель у зоні, що зазнає негативного впливу від підземних гірничих робіт. 17.11.2020. Постанова Верховного Суду від 15 вересня 2020 р. у справі № 804/3108/16 (адміністративне провадження № К/9901/38432/18). URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1023859/> (дата звернення 09.04.2021)